

ПОЛИТИЧКИ И СОЦИЈАЛНИ ИЗАЗОВИ

УДК: 355.01+351.74

Српска политичка мисао

Оригинални
научни рад

број 1/2012.
год. 19. vol. 35.
стр. 131-148.

Радослав Гаћиновић

Институт за политичке студије, Београд

ДРУШТВЕНИ ИЗВОРИ УГРОЖАВАЊА КАПАЦИТЕТА СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВЕ*

*Неко је рекао да један народ
може да очува своју слободу
само по цену вечите будности.
А ви сад замислите какав је то
живот.*

Иво Андрић, Знакови поред пута

Сажетак

Друштвени облици угрожавања капацитета система безбедности представљају велики проблем за сваку државу и њене грађане, наравно и за регион. Због тога аутор овог текста указује и анализира најизраженије друштвене изворе угрожавања капацитета система безбедности модерне државе. Основни облик испољавања опасности је угрожавање постојеће слободе. Угрожавање може бити остваривање само деструктивним деловањем неке природне или друштвене силе на неку појаву, ненамерно или намерно, циљно и сврсисходно – дакле са намером да се изазову одређене

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

последнице по природу или по друштво односно по човека. Сви савремени системи безбедности, без обзира на који начин и са којим циљем су организовани, представљају облик организовања друштва у заштити својих виталних интереса и вредности. Њихово организовање полази од два основна питања: од кога и од чега треба штитити друштво и на који начин треба усмеравати субјекте система безбедности да би се остварио основни циљ постојања друштва. Дискриминација, тј. друштвени облици угрожавања капацитета безбедности демократске државе се јавља у више облика, а то су: геноцид, апартхејд, сегрегација, неорасизам или економски расизам, међународни статус и демографски развој.

Кључне речи: геноцид, апартхејд, сегрегација, међународни статус, држава, демократија

У људском друштву угрожавање се примењује као: *несвесно* – када одређеним радњама један човек или једна група људи својим деловањем, без намере да то учини, угрожава егзистенцију или ситуацију других људи или скупине људи. На пример, одређени научни технолошки развој неприкладном применом, довео је до угрожавања природне еколошке основе егзистенције људи на планети Земљи, и *свесно*-намерно, циљно или организовано коришћење силе за уништење, онемогућавање, принуду, присилу, итд. других људи, њихових група, организација, итд. или за њихову, по њих неповољну промену или промену неког стања супротну њиховој вољи. У људском друштву, које је у основи конкурентско по својој природној основи и у којем су разни облици и разна подручја борбе за егзистенцију, положај, просперитет, итд. нормалан однос у владајућем систему, доминантно је угрожавање (*као делатност*) и угроженост (*као ситуација*) чије је порекло у друштву и где је активност једне скупине субјеката усмерено с одређеним разлогом (циљем) против друге скупине људи. Организовано, институционализовано и цивилизовано друштво разликује *нормално* и *девијантно* понашање. Девијантно понашање је угрожавајуће, нормално понашање и субјекти који се нормално понашају су угрожени од девијантних субјеката и њихових понашања.

*Угроженост је облик конкретизоване опасности по одређене делове и субјекте друштва од, у основи предвидивих, сила од којих се могу предузимати активне и пасивне мере обезбеђивања и превентиве, актуелне заштите, као и мере пратеће (пост) заштите.*¹⁾

1) Љубомир Стајић – Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 129.

У циљу спречавања угрожавања друштва формирају се системи заштите од угрожавања, односно формирају се системи безбедности. Сви савремени системи безбедности, без обзира на који начин и са којим циљем су организовани, представљају облик организовања друштва у заштити својих виталних интереса и вредности. Њихово организовање полази од два основна питања: од кога и од чега треба штитити друштво и на који начин треба усмеравати субјекте система безбедности да би се остварио основни циљ постојања друштва. Одговор на ова два питања представља основу за сва друга деловања у области безбедности, јер се преко њих дефинише, класификује и објашњава настанак, трајање и деловање друштвено штетних и опасних појава у безбедносном смислу. Ту се, пре свега, мисли на познавање разних облика и извора друштвених сукоба, деструктивних деловања, као и свих друштвених, природних и техничких појава, које у различитим варијантама и облицима настају у свим друштвима, а односе се на угрожавање безбедности датог друштва.

Полазећи од различитих научних, теоријских-методолошких и практичних становишта могу се дефинисати, класификовати и објаснити различити извори и облици антидруштвеног деловања. Тако, нпр. детаљним проучавањем неких појава угрожавања безбедности баве се посебне научне дисциплине (нпр. социјална патологија, криминологија и сл.). Појаве угрожавања вредности друштва присутне су још од његовог настанка. Сва друштва кроз историју била су мање-више изложена угрожавању у различитом облику и обиму. У почетку је био угрожен њихов опстанак, а затим и њихов политички, економски и културни развој. У теорији друштвених наука не постоји сагласност о значењу појма *угрожавања*, јер се овај појам различито употребљава. Најчешће се за овај појам користе различити термини, али се исто тако под тим именима подразумевају и различите суштине.²⁾

НАЈИЗРАЖЕНИЈИ ДРУШТВЕНИ ИЗВОРИ УГРОЖАВАЊА КАПАЦИТЕТА СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ

Са угрожавањем, као *друштвеном, природном или техничко-технолошком појавом*, сусретала су се сва друштва и државе, па се може рећи да је реч о константној појави. Међутим, та непрекидност није везана за њихове облике испољавања, јер су они настајали и нестајали у одређеним друштвено-економским формацијама

2) Исто, стр. 131.

мада се извештај број облика (рат, примена силе и сл.) у модификованој форми јављају у свим фазама развоја људског друштва. Појаве угрожавања које прате развој сваког друштва неминовно се јављају и у свим друштвима, што као одговор има стварање одговарајућег заштитног система у виду организованог система безбедности. Међутим, њихов негативни утицај осећа се и поред свих предузетих мера, што значи да се извори ових појава налазе изван утицаја друштвених субјеката који су задужени за њихово елиминисање. Исто тако, може се закључити да су ти извори константни с обзиром на трајност појаве угрожавања, као и да су *хетерогени* и *дисперговани* (расути, растуруени) у разним сферама друштвене, природне и техничко-технолошке делатности. Према директности утицаја на безбедност извори угрожавања деле се на: *посредне* и *непосредне*. Према активности деле се на: *латентне* и *активне*. Према константности могу бити: *стални* и *повремени*. Према времену настанка деле се на: *прошле*, *садашње* и *будуће*. Свака од ових група извора угрожавања представља комплекс заснован на одређеном критеријуму по коме су сврстане. Тешкоће у њиховом разврставању, а тиме и објашњењу настају због тога што један облик извора угрожавања може настајати на више изворишта у различитом интензитету.³⁾

Посебно је интересантна група будућих извора угрожавања, јер се на њој заснива ткз. предвиђање и безбедносна процена стања не само елемената у систему безбедности него и безбедности целокупне друштвене заједнице. Та процена може бити рађена за краткорочан, средњорочан и дугорочан период, при чему мора да укључи анализу предходног и садашњег стања и предвиђање очекиваног. Безбедносна процена је најбитнија активност, коју раде најстручнији кадрови из система безбедности модерне државе. Ту се, у ствари, процењује однос снага и деловање носилаца угрожавања и субјеката система безбедности, као и процена очекиваних облика понашања и њихове штетности и друштвене опасности. Друштвени облици угрожавања капацитета безбедности демократске државе се јављају у више облика, и то: геноцид, апартхејд, сегрегација, међународни статус и демографски развој, супротност интереса у сфери националног, међудржавног, религиозног, професионалног и личног; друштвена неусклађеност, неуједначеност друштвено-економског развоја; субкултура и религија; демографски развој; политика и идеологија, географски положај, итд.

---

3) Исто

СУКОБИ И ДРУШТВЕНЕ ПРОТИВУРЕЧНОСТИ

Друштвене противуречности, као последица материјалног развоја и друштвене поделе рада и вишка вредности, представљају полазну основу многих друштвених наука у објашњењу основних извора угрожавања. Савремене друштвене односе карактерише стање неравноправности, експлоатације и доминације како у сфери економских и политичких међуљудских односа, тако и у сфери односа међу државама. Све то за последицу има агресивно понашање с циљем одржавања или проширења тих односа, али и понашање чији је циљ ослобађање од тих веза. Супротност интереса је толико честа да се појаве угрожавања најчешће повезују управо са њима. Наиме, велики проценат разних негативних појава и кретања у друштву последица су интереса различитих друштвених група или класа. У проширеном значењу, интереси тих група или класа дижу се на ниво интереса народа или држава, па то онда најчешће постаје супротност интереса држава који нарушавају безбедност међународне заједнице.

Сукоб, односно угрожавање безбедности настаје када степен супротности достигне такав ниво да се он не може решити неким мирољубивим и дозвољеним средствима. Облик и врста сукоба зависе од врте и интензитета различитих интереса, као и снага и средстава који се користе у његовом решавању. Најекстремнији облици сукоба су оружани сукоби који собом доносе људске жртве и велика разарања материјалних добара. Осим супротности интереса појединаца, група, класа и народа, постоје и друге врсте узрока друштвених сукоба. Једна од њих јесте и *друштвена неуједначеност*. Под тим појмом подразумева се схватање одређених друштвених група да своје циљеве морају остварити без обзира на средства која су им на располагању и без обзира на услове у којима се ти циљеви постављају.

Погрешно постављање циљева у односу на могућност њиховог остварења, па макар и уз употребу силе доводило је често, а и на почетку XXI века доводи до друштвених сукоба, који могу имати различите штетне последице. Друштвене противуречности обично делују одвојено, али у одређеним ситуацијама могу деловати заједно, при чему једна може бити *доминантна*, а друга *споредна*. Исто тако потребно је рећи да се у одређеним условима и у зависности од тренутних потреба иза ових противуречности крију и разне верске, расне, екстремно-националистичке, па и политичке супротности, да би се скренула пажња домаће и међународне јавности са стварних врста сукоба. Ово најчешће због тога да би се јавност придобила за остваривање циљева. Изговор потенцијал-

ног угрожавања је обично да се у сукоб кренуло због угњетавања и сиромаштва како би што уверљивије прикрили екстремно националистичке, сепаратистичке и верске побуде. Популација једне земље препуштена утицају средстава информисања постаје пасивни објект, који је у положају да се њиме манипулише према туђој вољи и туђим интересима.

СУБКУЛТУРА И РЕЛИГИЈА

Са становишта безбедности култура се свакако јавља као позитиван појам док се као појава угрожавања безбедности друштва јавља ткз. *субкултура*. *То је друштвено негативна појава која се обично јавља у условима када је нека јединка или друштвена група лишена извесних и значајних друштвених вредности (углед, избор занимања, рад, приход, образовање и сл.) или кад код њих настане такав поремећај у систему вредности да то излази из могућности нормалне друштвене контроле.*

Појам безбедносне субкултуре који би у савременим анализама обухватио схватање полицијске делатности по принципу парламентаризма као неупотребивог полицијског стила у решавању многих безбедносних задатака. Ту се пре свега мисли на односе са грађанима у деловању полиције у локалној заједници. У том смислу безбедносна субкултура имплицира орјентисаност на акцију (бруталност, силу) а мање на решавање проблема другим средствима тј. имплицира развијање схватања да је први полицијски посао "акција" а не решавање проблема заједно са грађанима.

За разлику од *безбедносне субкултуре*, *безбедносна култура* у самом систему безбедности треба да пропагира управо обрнуто. Безбедносна култура припадника служби безбедности је трајна и динамична појава. Она се стиче током школовања или обуке будућих припадника служби безбедности, а изграђује се и допуњује током њиховог радног века. Са годинама проведеним у служби, безбедносна култура припадника служби безбедности би морала бити све изграђенија. Безбедносна култура обухвата свест о законским обавезама, ставове о начину њиховог извршавања, писана и неписана правила понашања према окружењу, претпостављеним старешинама и колегама, специфични етички кодекс којим се дефинишу "правила" друштвених односа унутар самог субјекта безбедности, односа према носиоцима угрожавања безбедности, развијен механизам за превентивно и репресивно деловање у односу на појаве и носиоце угрожавања виталних вредности друштва, као и сопствене безбедности и безбедности својих колега.⁴⁾ Културни,

4) Исто, стр. 97.

расни и етнички критеријуми су основа за разне видове угрожавања безбедности, као што су дискриминација и расизам.

ПОЛИТИКА И ИДЕОЛОГИЈА

Политика (грч. *politicos* јавни, државни, према *polis* град, државно уређење). Политика је вештина и начин владања државом, градом институцијом, делатност која тежи уређењу друштва, или појединих његових делова. Политика је начин управљања, руковођења или планирања одређене делатности; опште планирање према другим државама или појединим деловима заједнице.⁵⁾ Политика у најширем смислу речи, обухвата укупност оних процеса, односа и институција којима се остварује свесно регулисање конфликтних ситуација и интереса и одлучује о заједничким пословима и животним активностима једне глобалне друштвене заједнице. У свим класним друштвима политика је производ и израз класних антагонизама и сукоба на плану борбе око управљања државом, односно око утицаја на апарат јавне власти, а тиме на опште регулисање и усмеравање друштвених процеса.⁶⁾ Тиме се кроз политику преламају разне супротности и сукоби интереса у сфери националног, међдржавног, религиозног итд. што је, показало се, у прошлости често био основни извор угрожавања безбедности многих држава. С тим у вези, политика се може посматрати и као свесна акција разних субјеката политичког деловања у друштвеном животу једне земље, али исто тако и као сплет политичких односа и сила и њиховог деловања у решавању противречних тежњи. Дакле, од опредељења и деловања појединих учесника политичких збивања (било на унутрашњем, или на спољном плану) зависи да ли ће резултанта у решавању политичких интереса и сукоба кренути ка смиревању или ескалацији до различитих облика сукоба, оружане побуне, интервенције или рата, као најекстремнијих облика угрожавања безбедности земље.

Идеологија као термин први пут се користи крајем XVIII века, али већ тада добија различита значења. Од схватања да је то "наука о идејама" чијим комбиновањем се образовала свест људи до тога да је то процес обликовања друштвене свести у коме се искривљује слика о свету идејним, економским или политичким чиниоцима.⁷⁾ Идеологија је у својој суштини искривљени, ираци-

5) Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2008, стр. 970.

6) Љубомир Стајић – Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 134.

7) Исто, стр. 135.

онални однос према стварности и као таква, она може деловати самостално у различитим политичке делатности људи. Поред тога, идеологија означава и одређени систем мишљења једног друштва, друштвених класа и слојева. Стога се свака политика, па и међународна, не може разумети без сагледавања улоге идеологије у њој.⁸⁾ Идеологију се са аспекта изучавања безбедности може дефинисати као елемент културе, који несумњиво има утицај на политику безбедности. Наиме, ни један политички покрет не остаје само на нивоу непосредних политичких акција и организовања политичких група. Сматра се да је политичка активност мање-више у комплементарном односу са идеолошком свешћу (погледом на свет једне класе, слоја, професије и сл.). Иако се идеологија не манифестује само у политици, већ и у филозофији, моралу, праву или религији, њена улога у друштву на почетку XXI века најзначајнија је у сфери политике, јер су њом прожете све области друштвеног живота. Са безбедносног становишта посебно је значајна политичка идеологија јер се она, између осталог, бави питањима у ком правцу треба да се формира политика безбедности и која средства треба користити за њену реализацију. На почетку XXI века се може рећи да су углавном пропагатори и творци идеологије политичке странке, које све већу пажњу поклањају разним облицима идеолошке пропаганде. У зависности од тога да ли изражавају напредне или деструктивне друштвене ставове и интересе изражене кроз политику, разликују се *прогресивне* и *деструктивне* идеологије. Ове последице нарочито долазе до изражаја у правдању агресивних циљева при различитим друштвеним сукобима (међу државама, народима, покретима, групама и сл.), где посебан значај има индоктринација и "обрађивање" јавног мњења за конкретне циљеве.

ГЕНОЦИД

Геноцид (грч. *genos*, племе, народ + лат. *cidium*, убиство, покољ, од *caedere*, посећи, побити, убити: енгл. *genocide*). Систематско уништавање читавих народа, племена или сличних група. Резолуцијом ОУН 96 (I) од 11.12.1946. геноцид је проглашен за "међународно кривично дело (злочин) које је у супротности са духом и циљевима УН и које цивилизовани свет осуђује".⁹⁾ Ова материја је затим уређена Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида (енгл. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*). Овим уговором, који је потписан 9.12.1948.

8) Војин Димитријевић и Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Нолит, Београд, 1979, стр. 184.

9) Александар Игњатовић – Митар Кокољ – Александар Б. Ђурић, *Међународно кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2009, стр. 90.

а ступио на снагу 12.1.1951, државе чланице потврдиле су да *геноцид, без обзира на то да ли је извршен за време мира или рата, представља међународно кривично дело и да преузимају обавезу да га спрече и казне*. Према Конвенцији, геноцидом се сматра "било које од наведених дела учињених у намери потпуног или делимичног уништења једне националне, етничне, расне или верске групе као такве: а) убиство чланова групе; б) тешка повреда физичког или менталног интегритета чланова групе; в) намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења; г) мере уперене на спречавање рађања у оквиру групе; д) принудно премештање деце из једне групе у другу".¹⁰⁾ На исти начин ово дело дефинисано је и у неким другим документима, пре свега Статутом сталног Међународног кривичног суда (Римски статут). Према томе, мада се у пракси овај појам врло често злоупотребљава, тј. неоправдано проширује на неке друге појаве (геноцидом се проглашавају ситуације које су можда противправне, неморалне, нехумане и сл., али нису геноцид), за постојање овог међународног кривичног дела потребно је истовремено испуњење неколико услова: 1) да је реч искључиво о неком од дела изричито наведених у чл. 2 Конвенције; 2) да су та дела учињена са циљем потпуног или делимичног уништења односне групе (тј. да постоји намера биолошког уништења групе или њеног дела); 3) да је реч о покушају уништења не било које већ само националне, етничке, расне или верске групе (само то су заштићене групе, што значи да у случају уништења неке друге групе није реч о геноциду).

Геноцида нема без геноцидне намере, дакле, потребно је утврдити и доказати да су одређене радње предузете у намери потпуног или делимичног уништења одговарајуће групе. Ако нема такве намере, онда је у питању неко друго кривично дело (ратни злочин, злочин против човечности), а не геноцид. Следеће битно ограничење које произилази из цитиране дефиниције јесте то да се о злочину геноцида може говорити само онда када су инкриминисана дела извршена против неке "националне, етничке, расне или верске групе као такве". То значи да појам геноцида не обухвата таква иста дела извршена са истим намерама, али против неке социјалне или политичке групе (нпр. политичке опозиције у некој земљи).¹¹⁾

Кажњива су следећа дела: а) геноцид; б) споразум за извршење геноцида; в) непосредно и јавно подстицање на вршење гено-

10) Адам Купер и Џесика Купер, *Енциклопедија друштвених наука*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 400.

11) Исто, стр. 402

цида; г) покушај геноцида; д) саучесништво у геноциду. Сагласно Конвенцији, лица која учине неко од наведених дела биће кажњена без обзира на то да ли су државни управљачи, функционери или обични појединци. С тим у вези, уговорне стране преузеле су обавезу да предузму потребне законске мере како би обезбедиле примену одредаба Конвенције, а нарочито да предвиде ефикасне кривичне санкције за лица која су извршила геноцид или неко од других Конвенцијом предвиђених кажњивих дела. Конвенција прецизира да се наведена дела не сматрају политичким кривичним делима и да су уговорне стране дужне да у таквим случајевима допусте екстрадицију. Поред извођења криваца поред националне судове, предвиђен је и поступак пред (сталним). Међународним кривичним судом, што је касније потврђено Римским статутом. У најновије време за геноцид су судили, одн. суде међународни и мешовити *ad hoc* кривични трибунали.

Геноциди су забележени још од античких времена. Поред сталог, и Стари завет говори да је код освајања појединих гадова истребљивано читаво њихово становништво укључујући и жене и децу: нпр. Освајање Јерихона под вођством Исуса Навина (Књига Исуса Навина, 6.21: "И побише као проклето оштријем мачем све што бјеше у граду, и жене и људе, и дјецу и старце, и волове и овце и магарце."¹²⁾

У најновије време, главни тужилац Међународног кривичног суда 14.7.2008. оптужио је суданског председника Омара ал Башира (*Omar al-Bashir*) поред осталог, и за геноцид извршен над афричким племенима у Дарфуру (од 2003. до 2008. у сукобима суданских власти и локалних племена живот је изгубило 300.000 људи). Трочлано веће Суда је 4.3.2009. одлучило да не прихвати (не

12) У познате историјске случајеве геноцида спадају: убиство око 35 мил. кинеских сељака од стране монголских освајача у периоду 1311-1340; масовни покољ хугенота у Француској 1572 (тзв. Вартоломејска ноћ); истребљење око 15 мил. северноамеричких Индијанаца и иста судбина латиноамеричких Индијанаца (само у Мексику од око 25 мил. колико их је било у време колумбовског открића 1492, одн. око 6,3 мил. колико их је преостало 1548, до 1600, остало их је мање од 2 мил.); покушај Немаца у Југозападној Африци (1904-1907) да одвођењем у пустињу, а затим методама изглађивања и тровања бунара истребе народе Хереро и Нама, услед чега је страдало око 65.000 Херероа (80% тог народа) и 10.000 Нама (50% њиховог укупног броја); геноцид Турака над Јерменима и Грцима (1914-1923) – тврди се да је тада, ради стварања етнички чисте државе, побијено више од 1,5 мил. Јермена и око 300.000 Грка (Турска, међутим, то оспорава и тврди да је у то време на територијама које су биле окупиране од Руса вршен геноцид, али над Турцима, и то од стране јерменских комита); посебно у годинама пре и за време Другог светског рата геноцид над Јеврејима, Словенима и Ромима од стране Немаца (само Јевреја је у тзв. холокаусту побијено око 5-6 мил.), над Србима, Ромима и Јеврејима у тзв. Независној држави Хрватској и др. По тврдњама историчара, само је у злогласном концентрационом логору Аушвиц у гасним комоарма отровом "циклон Б" побијено 1,1-1,6 мил. људи, од тога око 90% Јевреја (Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 299).

потврди) оптужбу за геноцид, али је прихватило оптужницу против Ал Башира за злочине против човечности и ратне злочине, па је с тим у вези издат и налог за хапшење суданског председника (први случај у историји да међународни суд тражи хапшење актуелног шефа неке државе). Међутим, имајући у виду да је суданска влада одмах одбацила одлуку већа, прогласивши сам Суд за политичко оруђе Запада, што је у одређеној мери подржало и већи број других афричких земаља, па чак и сама Афричка унија, остаје да се види како ће се ово питање развијати.¹³⁾

Злочин геноцид не застарева без обзира на датум када је почињен. Сам појам сковао је 1944. пољски Јеврејин, правник Лемкин (*Raphael Lemkin*), у својој књизи која се бавила злочинима нациста. Он је још 1933. у Мадриду, на конференцији за међународно кривично право Правног савета Друштва народа, предложио уставовљење међународног кривичног дела ("*злочина варварства*") којим би били санкционисани злочини против покоља Јермена у Првом светског рату и Асираца у Ираку (1933). Први важнији међународни документ који је био посвећен овом институту била је Резолуција Генералне скупштине УН (1946). Понекад се значење овог појма неоправдано проширује, па се (у свакодневном говору, у месмедијима и сл.) о геноциду говори и онда када је заправо у питању неки други злочин (нпр. масакр). Некад се иде тако далеко да се говори, нпр. о културном геноциду, под којим се онда има у виду намерно уништавање културе неког народа и његовог културноисторијског наслеђа. *Геноцид* је дакле, тежак злочин против човечности који подразумева убиство, масовно уништавање, заробљавање, депортацију и сваки нељудски акт против цивилног становништва извршен из политичких, расних и религиозних побуда, у име чистоте расе. Поред геноцида, безбедносним наукама познати су и појмови: *политицид* – политичке егзекуције и класна уништења; *урбицид* – уништавање града; *етноцид* – политичка уништавања етничког и културног идентитета без физичких ликвидација. Кривични закон Републике Србије у члану 370 дефинише геноцид: "Ко у намери да потпуно или делимично уништи неку националну, етничку, расну или верску групу као такву нареди да се врше убиства или тешке повреде тела или тешко нарушавање физичког или душевног здравља чланова групе или да се група

13) Злочин геноцида вршен је, најалост, и после Другог светског рата. Тако се процењује да је режим Црвених Кмера одговоран за смрт око 1,7 мил. људи или око 21% становништва Камбоџе, у периоду 1975-1979. Ако ту, из одређених разлога, и може да постоји дилема о томе да ли се радило о геноциду или неком другом злочину (ратним злочинима, злочинима против човечности, одн. тзв. демоциду), нема сумње да се један од најновијих и уједно најтежих случајева збио у Руанди 1994. када је за само три месеца масакрирано око 800.000 становника те земље из редова Тутсија и умерених Хуту (Исто).

стави у такве животне услове који доводе до потпуног или делимичног истребљења или да се примене мере којима се спречава рађање између припадника групе или да се врши принудно пресељавање деце у другу групу или ко у истој намери изврши неко од наведених дела, казниће се затворима најмање пет година или затвором од тридесет до четрдесет година.¹⁴⁾

АПАРТХЕЈД

Apartheid (енгл. *apartheid*, од *aparat*, одвојено, издвојено, подељено). То је назив за дугогодишњу доктрину и праксу расног подвајања становништва, коју је од 1948. до 1994. у Јужноафричкој Републици спроводила владајућа мањина белаца, ускраћујући већинском црначком становништву елементарна људска права. Ова политика потпуног обесправљивања и терорисања црначке већине почела је 3.6. 1948 избором Данијела Ф. Малана (*Daniel Francois Malan*), шефа Националне партије, за председника владе тадашње Јужноафричке Уније (био је пример 1948 – 1954).¹⁵⁾ Током мандата те владе донети су закон о регистру становништва са обавезним уписом становника у неку од девет расних група (1950) и други прописи на основу којих је вршено одвајање становништва у свим областима живота (посебне школе и друге јавне установе, посебни аутобуси, купалишта итд. За белце, а посебни за црнце), брак између припадника различитих раса био је забрањен, вршење високих државних функција било је искључиво резервисано за белце, постојале су посебне "расне" пропуснице за кретање, вршена су масовна насилна пресељења "обојеног" становништва, уништавана су црначка насеља и др. Због овакве политике Јужна Африка је годинама трпела међународне санкције – била је искључена из Комонвелта (1961), а уведене су јој културне и спортске (1960-их и 1970-тих), а потом и економске санкције (1980-тих). То је, поред осталог, помогло да се већ од средине 80-тих година XX века почну постепено рушити најтежи облици апартхејда, да би 1991 били укинута скоро сви најдискриминаторнији правни прописи. Апартхејд је у Јужној Африци коначно укинут 1994. године када су одржани први општи (сверасни) председнички избори на којима је победио црначки вођа и борац за људска права Н. Мандела (*Nelson Mandela*). Међународна конвенција о уклањању и кажњавању злочина апартхејда (1973) уврстила га је у злочине против човечности. И римски статут Међународног кривичног суда (1998)

14) *Кривични закон Републике Србије*, прир. Зоран Стојановић, Службени гласник, Београд, 2005, стр. 259-260.

15) *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 39.

у чл. 7/1/ј квалификује га као злочин против човечности, за које је надлежан Међународни кривични суд. *Апартхејд* означава одвојени територијални и политички развој Европљана и неевропљана по месту живљења и рада. Непотребно је објашњавати до каквих облика угрожавања безбедности долази приликом смештања одређене друштвен групе у резерват.¹⁶⁾

СЕГРЕГАЦИЈА

Сегрегација (нлат. *segregatio*, одвајање, од *segregare*, одвојити из стада, разлучити, издвојити из друштва; енгл. *segregation*). Међу другим значењима, нарочито: одвајање и дискриминација становништва по одређеним основима (верским, етничким, језичким, имовинским и другим разликама), а посебно према боји коже (расна сегрегација). Израз сегрегација (преузет из генетике) означава одвајање две људске групе и њихово издвајање у социјално различите режиме у погледу многих, често битних, услова живота и међусобног општења људи. Основа сегрегације може бити различите, али се као критеријум најчешће узимају расне, националне или верске разлике. Таква политика и пракса подразумева одвајање припадника различитих група, спречавање контаката међу њима и њихово стављање у битно различите услове живота, при чему се дискриминисаним групама не признају права који ужива повлашћена група. Познати примери су нпр. расна сегрегација спровеђена у Хитлеровој Немачкој (према неаријевцима, а посебно Јеврејима), у Јужној Африци (према црнцима-апартхејд), јужним државама САД (све до средине XX в.) и др.¹⁷⁾ Почетком четрдесетих година XX века, за време председничког мандата Франклина Рузвелта (*Franklin D. Roosevelt*), почиње постепена борба на законодавном плану за уклањање сегрегације у пракси. Она постаје све снажнија после Другог светског рата, а најзначајнија мера у том правцу је усвајање Закона о грађанским правима 1964. године, који забрањују сегрегацију у свим областима јавног живота. У нацистичкој Немачкој, сегрегација је представљала само почетне, и, условно речено, блаже кораке расне дискриминације чији је врхунац био у холокаусту одн. геноциду над Јеврејима и Ромима. У Јужној Африци, то је био кључни моменат апартхејда. Када је реч о САД, Врховни суд је одлуком из 1896. прогласио расну сегрегацију законитом под условом да се белцима и црнцима пружају једнаке друштвене услуге. Тај систем је подразумевао постојање посебних

16) Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 57.

17) *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 946.

установа за белце и црнце (посебних школа, места за становање, разоноду и др.). Био је познат као "Закони Цима Кроца" (*Jim Crow Laws*), по погрдном називу којим су на југу САД називали црнце. Тек 1954. одлуком Врховног суда САД расан сегрегација у школама је проглашена незаконитом. Стварно укидање политике и праксе расне сегрегације уследило је, међутим, још касније. Сегрегација дакле, подразумева одвајање одређених друштвених група и смештање у гета – посебне квартове, како би се одвојио развој различитих друштвених група (нпр., кинеске четврти и сл.).¹⁸⁾

После Другог светског рата, сегрегација је, захваљујући прогресивном развоју међународног права, постала предмет интереса ове правне области. Наиме, уколико сегрегација представља уједно и дискриминацију, што је најчешће случај, она је противна Универзалној декларацији УН о правима човека (1948) и Пактовима о људским правима (1966). У случајевима када сегрегација има нарочито тежак облик – нпр. Apartheid, држава у чијем се правном поретку она спроводи сноси међународну одговорност и може јој се десити да буде изложена међународним санкцијама.¹⁹⁾

МЕЂУНАРОДНИ СТАТУС

Међународни статус (од лат. *status*, стање, положај, енгл. *international status*) 1. Међународним уговором утврђен, посебан правни положај одређених делова територије или водених површина, који се огледа у томе да се у интересу већег броја других држава, тј. међународне заједнице, на тим подручјима у предвиђеној мери ограничава, одн. искључује сувереност територијалне државе. Разлози због којих долази до успостављања таквог положаја различити су, али углавном подразумевају потребу развоја међународног саобраћаја и трговине, нужности смањења затегнутости у датом региону и сл. Обим ограничења суверености територијалне државе може бити врло различит и, као и сва друга релевантна питања, прецизира с односним међународним уговором. Међународни статус могу уживати одређене области, одн. градови (својевремено, Сарска област, Данциг, Тангер и др.), реке (Дунав, Рајна и др.), као и канал (Суецки, Панамски, Килски и др.). 2. У ширем значењу, овај израз се користи да би се истакло да су битна питања правног положаја односног субјекта или објекта у довољној (претежној) мери уређена међународним правом. У том смислу може се нпр. сматрати да међународни статус уживају и

18) Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 969-970.

19) *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 946.

одређене категорије лица (нпр. функционери појединих међународних организација).²⁰⁾ *Међународни статус*, означава посебан положај делова територије или водених површина, који се разликује од нормалног положаја у томе што је на њему ограничено или искључено вршење суверености у корист већег броја држава или међународне заједнице. То се чини из етичких, војних, економских или политичких разлога. До увођења овог статуса долази због тога што велике силе намећу своју вољу држави чији суверенитет желе да ограниче или искључе. Дејство увођења међународног статуса над одређеном зоном је различито, али је у безбедносном смислу сигурно негативно, јер циљ успостављања система безбедности и јесте очување територијалног интегритета и суверенитета. Степен угрожавања суверенитета дотичне државе огледа се у уговору којим се тај статус успоставља. Он обухвата дијапазон од мањих ограничења преко међународног мешања до давања стварне управе међународним органима, чиме тај статус зоне или области добија атрибут државе.²¹⁾

ДЕМОГРАФСКИ РАЗВОЈ

Демографски развој је конститутивни елемент државе. Директно везана за угрожавање државе јесте и појава негативног природног прираштаја. *“Бела куга”* је једна од највећих безбедносних проблема већег броја држава, наочито у условима припрема и вођења борбених дејстава у рату.²²⁾ Наиме, нагло повећање броја становништва изазива низ друштвених проблема нарочито ако је неравномеран и ако се огледа кроз експанзију једног народа у односу на други и слично. Исто тако проблеми настају и у миграционим кретањима, пренасељености, урбанизацији и немогућности задовољења минимума животног стандарда. Неповољан демографски развој у смислу пренасељености градова, напуштање села, нарочито у приграничним областима, такође изазива проблеме безбедносног организовања и спровођења безбедносне политике на целој територији једне државе. *Миграције* такође доводе до “пренасељености” или “недовољне насељености” насеља, што има значајне импликације на безбедност, економију и животни стандард становништва и незапосленост. Квалитетна својства становништва у безбедносном смислу огледају се, пре свега, у по-

20) Исто, стр. 550.

21) Љубомир Стајић – Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 136.

22) Грчић, М, *Политичка географија*, Географски факултет, Београд, 2000, стр. 257.

литичкој свести, моралу, обучености и физичкој спремности за супротстављање свим изворима и облицима угрожавања. Квантитативна својства се огледају у бројности и распореду организованог становништва за одбрамбене и безбедносне потребе. Није потребно посебно објашњавати утицај старосне и полне структуре, губитака становништва у ратовима, здравствене структуре, смртности одојчади и просечног трајања живота становништва на безбедност земље.²³⁾

Radoslav Gacinovic

SOCIAL SOURCES OF THE THREAT TO THE CAPACITY OF STATE SECURITY SYSTEM

Summary

Social sources of the threat to the capacity of security system pose great problem to each state and its citizens, and of course, for the region. Therefore the author points to and analyzes the most prominent social sources of the threat to the capacity of the modern state security system. Basic form of the express of threat relates to the endangerment of the existing freedom. The endangerment can be achieved by the destructive action of the natural or social force to a certain phenomenon, accidental or deliberate, targeted and purposeful – i.e. with the intention to provoke certain consequences on nature or society, that is on man. All modern security systems, no matter how and with what purpose are they organized, represent the form of the organization of the society in the protection of its vital interests and values. Their organization is based on two essential questions: from whom and from what should we protect the society, and how we should direct the subjects of the security system in order to achieve the basic goal of the existence of the society. Discrimination, that is, the social forms of endangerment of the capacity of the democratic state occurs in several forms: genocide, apartheid, segregation, neoracism or economic racism, international status and demographic development.

Key words: genocide, apartheid, segregation, international status, state, democracy

ЛИТЕРАТУРА

Арежина В. «Еколошке миграције», *Политичка ревија*, бр. 4/2006.

23) Вера Арежина, «Еколошке миграције», *Политичка ревија*, ИПС, Београд, бр. 4/2006, стр. 971.

- Војиновић М, *Кобно осипање српског народа*, Прометеј, Београд, 1995.
- Гађиновић Р. «Политичка пропаганда-ефикасно оружје у савременом рату», *Српска политичка мисао*, бр. 2/2011.
- Гађиновић Р. «Демократија и безбедност у националној држави», *Српска политичка мисао*, бр. 1/2010.
- Гречић В. *Миграција и интеграција страног становништва*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1989.
- Гречић В. *Југословенске спољне миграције*, Савезно министарство за рад, здравство и социјалну политику, Институт за међународну политику и привреду и Савезни завод за тржиште рада и миграције, Београд, 1998.
- Ђорђевић О. *Лексикон безбедности*, Привреда публик, Београд, 1989.
- Игњатовић Ђ. *Организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 1998.
- Кесић З. «Етиолошка димензија послератног криминалитета у Србији», *Безбедност*, бр. 2/2006.
- Луковић З. *Верске секте, приручник за самоодбрану*, Драганић, Београд, 2000.
- Маринковић Д. «Основни правци криминалистичког поступања у сузбијању наркокриминалитета», *Наука-безбедност-полиција*, Београд, бр. 2/2003.
- Мађејка М. М. *Еколошки менаџмент*, Европски универзитет за интернационални менаџмент и бизнис, Београд, 2001.
- Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975.
- Правни лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1970.
- Сименуновић Д. *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989.
- Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982.
- Симоновић Б. *Криминалистика*, Правни факултет у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2004.
- Симић Р. Д. *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.
- Стајић Јб. – Гађиновић Р. *Убод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007.
- Schmidt-Sommerfeld C. „Verdeckte Ermittlungen bei der Rauschgiftbekämpfung“, *Kriminalistik*, 7/2001.
- Чарс В. Кегли – Јудин Р. Виктоф, *Светска политика – тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија, Београд, 2004.
- Farstenhauser D. „Verdachtsgewinnung bei Organisierter Kriminalität“, 1/2002. НАСЛОВ ЧАСОПИСА??? - БГ
- Фатић А. *Криминал и друштвена контрола у Источној Европи*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1997.
- Драган Симеуновић о књизи Михаила Марковића, *Слобода и пракса*, *Српска политичка мисао*, бр. 3-4/1997.
- Игњатовић А. – Кокољ М. – Ђурић А. Б., *Међународно кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2009.
- Кривокапић Б., *Енциклопедјски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010.
- Кривични закон Републике Србије*, прир. Зоран Стојановић, Службени гласник, Београд, 2005.

Димитријевић В. – Рачић О., *Међународне организације*, Београд, Савремена администрација, 1978.

Resume

In the human society, the endangerment can be applied as: unconsciously – when a person or a group of people by certain actions, without the attention of doing it, endanger the existence or situation of other people or groups of people. For example, certain scientific technological development, by its inappropriate use, led to the endangerment of the natural ecological basics of the existence of people on earth, and consciously – deliberately, targeted or organized use of force for destruction, disabling, coercion, enforcement et cetera, of other people, their groups, organizations et cetera, or for the unfavorable change, or the change of certain situation contrary to their will. Competitive societies and human societies in general, are characterized by constant danger from the unfavorable action and consequences of action of various forces to man and society or their parts. The endangerment is a form of concretized danger for certain parts and subjects of the society by basically predictable forces from which actively and passively measures of protection and prevention, actual protection and the measures of the accompanying (post) protection can be taken. In the human society, which is basically concurrent by its nature, and in which various forms and fields of struggle for existence, position, prosperity et cetera represent normal relation in the governing system, endangerment as an activity and a situation are dominant, and originate in the society where the activity of a certain group of subjects is aimed with the certain purpose (goal) against the other group of people. Organized, institutionalized and civilized society makes a difference between the normal and deviant behavior. Deviant behavior is threatening, and normal behavior and the subjects who act normally are being endangered by the deviant subjects and their behavior. Systems of the protection from endangerment, i.e. systems of security are being formed with the aim of protection of the society. Social forms of the endangerment of the capacity of the security of the democratic state reflect in the forms of: genocide, apartheid, segregation, international status and demographic development. Social sources of endangerment are: conflict of interests in the sphere of national, interstate, religious, professional and personal; social mismatch, unevenness of the social-economic development; subculture and religion; ideology; demographic development; politics and geographic position.

---

* Овај рад је примљен 5. јануара 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. марта 2012. године.